

о. Олег Хортик
Тернопільська вища духовна семінарія
імені Патріарха Йосифа Сліпого

Проблематика та проблематичність партикулярного права УГКЦ

Церковне законодавство Католицької Церкви розлоге і багате, як сама Вселенська Церква. Такий стан зумовлений не лише її багатовіковою спадщиною, вкоріненням, як і будь-які інші збірки законів державного характеру, в римському праві, але й різноманіттям різних помісних еклезіальних спільнот, що її творять. З метою впорядкованого, справного і належного функціонування Церква творила і створює різні правила, якими керується на щодень¹. На сьогоднішній день в Католицькій Церкві діють два кодекси, які відповідно регулюють життя двох її гілок: західної і східної. Західний (латинський) кодекс нормує діяльність Римо-Католицької Церкви у всьому світі і стосується її вірних; натомість східний кодекс зобов'язує вірних усіх Східних Католицьких Церков. Цей останній становить так зване спільне, або ж загальне право (*ius commune*) для вірних багатьох східних спільнот, що перебувають в єднанні із Апостольською Столицею², серед яких і наша Українська Греко-Католицька Церква. Однак з огляду на власне індивідуальне еклезіальне буття кожна східна католицька Церква, серед іншого, може і повинна мати власне законодавство, яке в канонічному праві названо партикулярним (*ius particulare*).

Українська Греко-Католицька Церква вже значний відрізок часу працює над створенням і введенням в життя власного повноцінного законодавства³, яке б відображало її сутність і допомагало у вирішенні багатьох характерних для неї питань внутрішнього церковного життя. Воно формувалось, шліфувалось і вводилось в дію, проте його творення і функціональність й надалі залишаються серед актуальних, важливих і першочергових завдань сьогодення нашої Церкви. Тому метою цієї статті буде спроба розглянути та проаналізувати основні поняття, суть і значення партикулярного права як такого, а також співвіднести це до зобов'язуючого зараз партикулярного права УГКЦ. Зокрема, основним стане аналіз чинних його норм під оглядом практичності, функціональності і реальної допомоги в житті УГКЦ та її вірних. Однак, щоб розпочати це дослідження, необхідно вийти із загальних принципів

розуміння, значення та сенсу партикулярного права в цілому в контексті усієї спільноти Католицької Церкви.

1. Поняття та сенс партикулярного права

У визначенні сутності партикулярного права потрібно відзначити, що воно становить характерну рису такого правового інституту як Церква *sui iuris*. Вони між собою дуже стисло пов'язані та зумовлені, оскільки істоту згаданої Церкви, серед іншого, визначає те, що вона може мати і керуватись власною збіркою права⁴. Таке розуміння закладене вже у самій назві цього правового інституту. В багатьох публікаціях і коментарях, зокрема українських, можна прочитати дослівний переклад латинського терміна «*sui iuris*» як «свого права», або ж «власного права». Це вказує, що ця Церква має своє, власне, право. І звичайно, це дійсно так є. Кодекс Канонів Східних Церков передбачає і надає можливість Східним Католицьким Церквам мати власну збірку права. А якщо взяти до уваги загальний характер і контекст кодексу, який опрацьовувався в дусі II Ватиканського Собору, то це слід розуміти навіть як спонуку, а виходячи із записів кодексу також як потребу і необхідність. Таке трактування і підхід зумовлені тезами вищезгаданого Собору, де встановлено на пряму залишати місце на певну самостійність Східних католицьких Церков, а також повернення до властивих їм автентичних практик у всіх сферах церковного життя⁵.

Однак, що стосується терміна «*sui iuris*», то він має насамперед інше значення, аніж просте відображення можливості мати власну збірку права. Таке юридичне формулювання має на меті насамперед встановлення статусу Церкви, визначення її статусу. Мається на увазі загальний статус як до певної міри самостійної, автономної Церкви⁶. І лише в наступних значеннях та трактуванні вказує на можливість мати власне право, яким ця Церква керується у внутрішньому устроєві та функціонуванні. Зокрема, це зазначав один із каноністів, відзначаючи, що можливість мати партикулярне право не становить рису розрізнення однієї спільноти від іншої або ж конститутивний елемент Церкви *sui iuris*⁷.

Східний кодекс не подає чіткого визначення поняття партикулярного права. Під цією назвою він лише перераховує складові партикулярного права: усі закони, законні звичаї, статуту та правові норми конкретної еклезіальної спільноти⁸. В цей спосіб встановлюються звичайне розрізнення та межа між «спільним» правом, тобто законами, які зобов'язують усю Католицьку Церкву загалом (незважаючи на обряди) чи усі Східні Католицькі Церкви (тільки їх), та окремим власним правом кожної поодинокі Східної Католицької Церкви, тобто законами, які зобов'язують і діють тільки і виключно у конкретній, окремо взятій еклезіальній католицькій спільноті. Серед законів, спільних для усієї Католицької Церкви

можна навести приклад законів, що були встановлені як зобов'язуючі всіх католиків: Апостольська конституція *Divinus Perfectionis Magister* Івана Павла II про процедуру проголошення святих; Моту пропріо *Ad purpuratorum Patrum* Павла VI про колегію кардиналів; булла Івана Павла II про Ювілейний 2000 р. та можливість отримати відпуст⁹. Остання хоча і не має суто правового характеру, проте встановлює певні права чи обов'язки (церковної влади і вірних) в сфері відпусту (стосується усієї Католицької Церкви). Натомість серед законів, спільних для усіх Східних Католицьких Церков, перше місце займає Кодекс Канонів Східних Церков (1990 р.), іншими слугують документи, розпорядження, закони, видані найвищою владою Католицької Церкви¹⁰, як спільні для усіх Східних Католицьких Церков загалом, скажімо, Декрет про Східні Католицькі Церкви II Ватиканського Собору. Якщо ж йдеться про партикулярне право, тобто закони, властиві лише якійсь Східній Католицькій Церкві, то вони визначають правове поле виключно спільноти її вірних. Так, Католицьку Церкву на сьогоднішній день творять 23 еклезіальні спільноти, тобто 23 Церкви *sui iuris*, які об'єднує одна спільна найвища влада – Римський Архієрей. Ці Церкви належать до різних обрядів, та кожна має власну найвищу владу¹¹. Поряд з цим вони мають спільне право, а окрім цього, кожна з них може мати власне партикулярне, властиве і зобов'язуюче лише її право. Кожна еклезіальна католицька спільнота може мати такі закони. Проте окреслення кодексу не обмежує можливість їх встановлення тільки до Церков *sui iuris*, оскільки в ширшому контексті партикулярне право можуть мати і окремі групи, спільноти вірних, такі, як чернечі чини чи єпархії¹². Такі менші внутрішні спільноти користуються власними збірками правил чи законів (наприклад, типики, статuti), які регулюють та нормують питання внутрішнього устрою і функціонування спільноти. Якщо йдеться про Церкву (якусь індивідуальну, конкретну Східну Католицьку), то в широкому розумінні до партикулярного права зараховуються усі історичні, правові та обрядові постанови власної ієрархії цієї Церкви, як і законно існуючі звичаї, практиковані у ній¹³. Іншими словами, усі постанови законної церковної влади, яка видавала ті чи інші рішення, а саме: Синоду Єпископів, глави Церкви чи єпархіальних єпископів (в межах своїх компетенцій). Однак у сучасному значенні та співвіднесенні цього історичного спадку до поняття партикулярного права ці постанови становлять джерела партикулярного права, тобто підставу, основу, фундамент для побудови і створення партикулярного права у формальному значенні. Партикулярне право у властивому, вузькому, прямому значенні – це збірка законів, видана найвищою законодавчою владою якоїсь конкретної Церкви *sui iuris*¹⁴. В цьому прямому, формальному значенні партикулярне право означає опрацьований на підставі власних джерел Церкви *sui iuris* окремий «кодекс», збірку законів, проголошену відповідно до норм чинного східного кодексу. Існує також градація самого партикулярного

права: партикулярне право Церкви *sui iuris*, партикулярне право якоїсь провінції (митрополії), партикулярне право епархії, партикулярне право чернечого чину чи товариства (статуту), на що звернув увагу Дж. Недунгатт у своєму коментарі¹⁵. Нас, однак, цікавить перше, загальне значення партикулярного права, тобто партикулярне право Церкви *sui iuris*. При оцінюванні зобов'язуючої дії тих чи інших законів слід пам'ятати основне правило: пізніший закон скасовує дію попереднього, якщо йдеться про ту саму матерію справи, а також: більш детальний закон має перевагу застосування перед загальним визначенням дії закону¹⁶. Складність належного і чіткого розуміння в цій ділянці стосується проблеми зобов'язуючої дії попередніх рішень чи постанов ієрархії Церкви *sui iuris*, тобто партикулярного права в широкому значенні (джерел). Оскільки сучасний кодекс, з одного боку, скасовує дію усіх попередніх законів, звичаїв, постанов¹⁷, а з іншого – віддає перевагу партикулярним законам перед спільними¹⁸. Один з відомих каноністів схиляється до думки, що в такому випадку закони спільного права (вищого законодавця) скасовують дію і зобов'язання законів партикулярного права (нижчого законодавця)¹⁹. Однак однозначно важко тут ствердити, оскільки кан. 1502 §2 виразно цьому заперечує. Певну суперечність і двозначність норм східного кодексу в цій ділянці відзначає інший знаний каноніст²⁰. В такому випадку слід здійснити офіційний запит до Апостольського Престолу в справі зняття сумніву або ж застосувати правило, що закони, видані нижчим за рангом законодавцем, не можуть суперечити законам, виданим законодавцем вищого рангу. Воно ж повинно застосовуватись і у випадку творення партикулярного права у вузькому значенні (формальної збірки законів) будь-якого рівня (див. вище градацію партикулярного права)²¹. Якщо ж існує колізія законів, зобов'язуючу силу мають закони і постанови вищого за рангом законодавця, тобто вище (спільне) право має вищість дії і зобов'язання в порівнянні із партикулярним правом; а партикулярне право Церкви *sui iuris* має вищість зобов'язання в порівнянні із партикулярним правом епархії чи провінції. Скажімо, в такій ситуації (непорозуміння, суперечності) зобов'язує закон, виданий Синодом Єпископів, а суперечний йому закон, виданий епархіальним єпископом у власній епархії, не зобов'язує.

В своїй істоті партикулярне право Церкви *sui iuris* повинно стати збіркою законів, які доповнюють спільне право (кодекс) в тих місцях і питаннях, в яких це можна і слід зробити²². Оскільки основною тезою створення східного кодексу стала ідея субсидіарності, тобто доповнення, підтримки; надання можливості Церквам *sui iuris* визначити власне правове поле відповідно до власної правової і обрядової спадщини. Її уведено з огляду на різноманітність обрядів і Церков, зважаючи на їх специфіку і шануючи автономність їх буття. Однак партикулярне право не вичерпується лише цією напрямною. Партикулярне право Церкви

sui iuris повинно стати повноцінним розв'язанням усіх можливих ситуацій і обставин життя помісної Церкви відповідно до її джерел і спадщини: правової, обрядової, духовної, законних і раціональних звичаїв. Тому його потрібно творити зважаючи не лише на ті місця і можливості, які пропонує і залишає кодекс в безпосередній спосіб (певна кількість канонів), але й на ті, які регулюють та вирішують інші ділянки та сфери церковного життя, не вичерпуючи вповні проблематики. Такий підхід допоможе практичніше, краще і справніше функціонувати власній еклезіальній спільноті. Іншими словами, потрібно нормувати інші питання та ділянки церковного життя, які напряду і безпосередньо не відзначені в кодексі, але які можна вирішити, впорядкувати. Однак при цьому слід зважати, щоб вони не заходили у компетенції вищого законодавця, не суперечили нормам кодексу. При опрацюванні партикулярного права потрібно уникати сліпого слідування давнім рішенням, постановам, традиції, ал також зважати на їх актуальність і можливість застосування в сьогодишніх обставинах життя народу, вірних, тобто чи вони не застарілі, чи відповідають потребам та можливостям вірних²³. Поряд із цим слід пам'ятати про відповідність східним традиціям, спадщині та духові власної Церкви, на що звернув увагу папа Іван Павло II, проголошуючи новий кодекс: «...ті, що мають законодавчу владу в окремих Церквах *sui iuris*, повинні якнайскоріше подбати про спеціальні норми, враховуючи традиції власного обряду та приписи II Ватиканського Собору»²⁴.

Необхідно декількома словами представити процедуру, яку передбачає ККСЦ в питанні виникнення збірки партикулярного права та проголошення партикулярних законів Церкви *sui iuris*. Першою справою є те, що у кожній Східній Католицькій Церкві існує власний вищий законодавчий орган. Оскільки УГКЦ має статус верховного архієпископства, який в ділянці проголошення законів дозволяє діяти відповідно до норм про патріаршу Церкву, то законодавчим органом у ній є Синод Єпископів на чолі з верховним архієпископом²⁵. Лише вони компетентні встановлювати партикулярне право в нашій Церкві. Однак слід пам'ятати, що безпосередню законодавчу владу має Синод Єпископів, до складу якого входить верховний архієпископ, який є головою згаданого синоду. Лише Синод Єпископів має право затверджувати партикулярне право, приймати закони. Сам із себе верховний архієпископ має лише виконавчу владу. Проте саме йому належить право проголошувати партикулярне право, як і закони в цілому²⁶, хоча час і спосіб проголошення визначає Синод Єпископів²⁷. Після затвердження партикулярного права акти про це необхідно негайно надіслати Римському Архієреєві²⁸. Кодекс чітко не визначає, чи підлягає партикулярне право затвердженню з боку найвищої церковної влади, однак з контексту і загального сенсу права на це слід відповісти ствердно. На це вказує норма права про негайне надіслання актів про прийняття законів Синодом Єпископів,

що вказує на необхідність ознайомлення як із самим рішенням, так і, зрозуміло, із змістом законів, які було прийнято. Якщо вони суперечитимуть загальному церковному законодавству, то не можуть бути апробовані Римським Архієреєм, а звідси і проголошені. Деякі українські каноністи стверджують, що партикулярне право Церкви *sui iuris* не підлягає затвердженню Апостольським Престолом²⁹. Проте слід пам'ятати про ствердження кан. 1499 ККСЦ, де (у випадку сумніву) вказується на необхідність співвіднесення конкретного закону до інших місць кодексу, загального його контексту. Натомість у деяких канолах загального права законодавцем безпосередньо згадується про «партикулярне право затверджене» (або ж апробоване) Римським Архієреєм³⁰. До того ж слід пам'ятати, що у випадку, якщо закони (партикулярне право в тому числі) не апробовані Римським Архієреєм, вони мають силу виключно на власній території (*intra fines*) Церкви *sui iuris*³¹, тобто не матимуть дії на території її діаспор. Також слід пам'ятати, що партикулярне право у своїй суті має доповнюючий характер, повинно визначати більш детальні правила дії відповідно до власної традиції. Тому воно в своїй суті не може спрямовуватись на заперечення, іти на протидію розпорядженням, вказаним в загальному праві Східних Католицьких Церков, іти врозрід чи всупереч загальним постановам найвищого законодавця Католицької Церкви. Проблему взаємодії спільного та партикулярного права відзначив у своєму виступі на Міжнародній канонічній конференції в Любліні (Польща) в лютому 2002 р. М. Димид, який зазначив: «Практично Церкви *sui iuris* нині не є *sui iuris*, бо властиво вони більше керуються своїм правом в визначних справах. Цю роль перебрав Кодекс Канонів Східних Церков»³². Тут йдеться про те, що актуальний кодекс (спільне право) забрав багато повноважень і можливостей Церков *sui iuris*, значною мірою обмежив регулювання справ і питань самими еклезіальними спільнотами у власному партикулярному праві.

Творення і формування збірки партикулярного права започатковується спеціально створеною комісією. Саму ж комісію відповідним рішенням утворює Синод Єпископів, який виступає в ролі своєрідного «замовника», оскільки лише він може встановлювати закони (в патріаршій та верховно-архієпископській Церквах). Таку Комісію формують із спеціалістів канонічного права та знавців власної правової і обрядової спадщини Церкви *sui iuris*. Вона ж, вивчаючи і досліджуючи джерела права власної Церкви, зважаючи на загальну правову і обрядову спадщину Східних Церков, власну традицію, керуючись вищенаведеними вказівками Івана Павла II, створює окремі канони, які згодом складуться у проект збірки партикулярного права³³. Проект згодом стане предметом обговорення Синоду Єпископів, який може вносити рекомендації чи прямі зміни, повертаючи на доопрацювання канонічній комісії. Проект партикулярного права може бути,

на підставі розпорядження Синоду Єпископів, винесений на загальне обговорення вірними чи якимись осередками (науковими, адміністративними, спільнотами) з метою вдосконалення і загальної акцептації, що може значно допомогти як на стадії розробки, так і після проголошення збірки законів. Після усіх стадій опрацювання і узгодження Синод Єпископів приймає відповідне рішення, погоджуючись на запропоновану редакцію або ж ні. Якщо погоджується, то наступають вищезгадані дії з метою проголошення партикулярного права Церкви *sui iuris*.

На сьогодні найкраще із завданням опрацювання власного партикулярного права серед Східних Католицьких Церков впоралася Сиро-Малабарська Церква Індії. Вони фактично вже мають власну повну збірку партикулярного права, фіналізація праці над якою відбулась у 2003 р., коли її було проголошено³⁴. Серед інших найбільш інтенсивно працюють над цим мелхіти, мароніти, халдейці.

2. Формування та праця над партикулярним правом УГКЦ

Основу партикулярного права УГКЦ, як і східного канонічного права загалом, передусім становлять: Святе Письмо, постанови вселенських соборів і синодів, загальна правова спадщина східної Церкви, старожитні і новіші східні збірки права, зокрема *Номоканони*, *Кормча Книга*, постанови і рішення константинопольських патріархів, згодом Римських Архієреїв і Апостольської Столиці загалом. Але безпосередню, власну правову базу становлять: постанови і рішення Синодів і Соборів ієрархії Київської Русі-України, київських князів (стосовно Церкви), зокрема *Устави*, іншої світської влади різних періодів, рішення і розпорядження митрополитів та єпархіальних єпископів, інших місцевих ієрархів. Ці та інші документи становлять насамперед джерела українського партикулярного права. Хоча, якщо підходити до цього питання в загальному, то їх можна розглядати як опосередковане «партикулярне право», зокрема, якщо немає (не було) ще формальної збірки партикулярного права в прямому значенні (формальної збірки канонів)³⁵. Огляд загальної групи джерел партикулярного права УГКЦ можна знайти в дослідженнях С. Мудрого, О. Каськіва³⁶. Започаткування формування джерел східного канонічного права, а в цьому також джерел церковного права Української Церкви, відбулось на початку тридцятих років ХХ ст. Саме в той час розпочала інтенсивну працю Папська Комісія з питань створення кодифікації для Східних Католицьких Церков, яка серед іншого, збирала й правові джерела, що стосуються УГКЦ. Однак вони (джерела УГКЦ) становили відносний предмет зацікавлення Комісії. Безпосереднім аналізом і групуванням джерел українського церковного права майже в той самий час зайнявся православний священник та науковець О. Лотоцький³⁷. Проте одним з перших монументальних

досліджень партикулярного права української Церкви (зокрема після унійного періоду) стала публікація каноніста Д. Головецького³⁸. В ній зібрано, погруповано і піддано загальному аналізу усі основні джерела права УГКЦ. На його переконання, їх слід поділити на два періоди: до-берестейський і післяберестейський³⁹. Цей дослідник намагався скласти перелік усіх найважливіших та суттєвих документів, які становлять основу всього партикулярного права УГКЦ. До нього, мабуть, ніхто не займався такою справою, тому його можна зарахувати до основоположників (першовідкривачів) у цій сфері. Згодом цим питанням почали щораз частіше цікавитись та займатись. Найбільш повним та багатограним стала тут інша монументальна праця — митр. А. Шелтицького, який не лише намагався зібрати перелік усіх документів стосовно української Церкви, але й списав їх тексти⁴⁰. Однак в цьому виданні насамперед зібрано те, що стосується історичних аспектів нашої Церкви, а не джерел партикулярного права *sensu stricto*. Існують також інші праці на дану тематику, а також присвячені оглядові та аналізу основних джерел права Східних Церков⁴¹. На думку фахівця канонічного права владики С. Мудрого, джерела партикулярного права УГКЦ слід поділяти на внутрішні та зовнішні: «...можемо стверджувати, що свою ідентичність наша Церква зберігала і розвивала на основі внутрішнього права Церкви (Святого Писання, богослужбових книг, канонічних кодексів, постанов провінційних й єпархіальних синодів, папських, патріарших декретів і грамот та ін.), а також на основі джерела зовнішнього права нашої Київської Церкви: пам'яток доби державної незалежності (Церковний устав князя Володимира Великого, Церковний устав князя Ярослава Мудрого, церковні грамоти удільних князів та ханські ярлики-декрети), пам'яток польсько-литовської доби (грамоти литовських князів, документи законодавчої влади, юридичні трактати в оборону прав нашої Церкви), пам'яток другої доби нашої державної незалежності»⁴². При цьому слід пам'ятати про класифікацію джерел права, їх градацію, автентичність або ні. Найголовнішими і першочерговими є тут автентичні (справжні історичні) документи церковної влади, а в другу чергу зовнішньої, нецерковної влади (князів, королів, імператорів, сейму тощо).

Питання зібрання джерел українського канонічного права піднімалось на зібранні Синоду Єпископів нашої Церкви 25.11-02.12.1980 р. в Римі, проте не отримало своєї реалізації. Поважну і серйозну працю над цим розпочав у 2001 р. Інститут Церковного Права під головуванням М. Димида. Зібрання усіх джерел церковного права Української Церкви стало безпрецедентним та довготерміновим проектом цієї наукової інституції. Як програму дій встановлено: «Дослідження джерел канонічного права Київської Церкви, через опрацювання синодів Київської Церкви з моменту Хрещення Русі по нинішній день і подання звіту за пасторальними та іншими тематичними критеріями, з подальшим виходом збірників матеріалів. В підсумку планується опрацювати близько 600 синодів»⁴³. Праця зосереджена

передовсім на постановах і рішеннях Синодів і Соборів Української Церкви протягом усієї її історії. Впродовж останніх п'яти років згаданим Інститутом видано сім випусків серії «Канонічні джерела», в яких опубліковано постанови і рішення деяких синодів і соборів нашої Церкви. На жаль, на сьогодні праця значно сповільнилась у зв'язку із формальними труднощами існування вищезгаданого закладу.

У зв'язку із перешкодами в діяльності УГКЦ не могла довгий час повноцінно працювати над дослідженням та створенням свого партикулярного права. Хоча це не означає, що взагалі нічого не відбувалось. В першій половині 1980-х років була створена Комісія партикулярного права УГКЦ, однак точного датування неможливо встановити, як і знайти конкретний документ, який би стверджував це. Існують лише загальні інформації про діяльність цієї Комісії починаючи із 1985 р.⁴⁴, які походять з різних джерел (осіб, публікацій). Вказувалось, що існує і діє синодальна комісія до справ партикулярного права УГКЦ, серед інших: «При нашій Синоді є Комісія нашого партикулярного права, яка має збирати матеріали, жерела нашого партикулярного права»⁴⁵. Проте неможливо ніде знайти офіційної інформації про створення та діяльність цієї Комісії. Фактором, що вплинув на це, було те, що починаючи з 1980 р. існували ряд проблем, які зумовили подальшу діяльність Синоду Єпископів УГКЦ та публікацію їх рішень. Тому впродовж усіх 1980-х років не було опубліковано і проголошено постанов Синоду⁴⁶. Деякі каноністи стверджують, що Комісія була створена в 1985 р. і відтоді діяла. Однак, на підставі матеріалів із власного архіву Й. Андріішина, який від початків був секретарем згаданої Комісії, слід ствердити, що вона була створена в 1983 р., в 1985 р. було призначено її голову та затверджено членів, а перше засідання відбулось к Стемфорді 25-26.11.1986 р⁴⁷. Головою був призначений владика Є. Химій, а Комісія вела свої праці, періодично проводячи засідання в Сполучених Штатах Америки або Канаді. Це було зумовлено ситуацією в Україні та зосередженням українських фахівців канонічного права саме в цьому регіоні. На той час вже існували певні напрацювання стосовно правової спадщини української Церкви в реаліях США⁴⁸. Поряд з цим існують твердження авторитетних осіб, що така Комісія мала започаткування ще наприкінці 1950-х років і, як така, працювала з більшою чи меншою інтенсивністю⁴⁹.

Про перебіг праць над партикулярним правом УГКЦ існує більш чи менш детальна інформація, подана в публікаціях деяких членів Комісії з різних періодів⁵⁰. Натомість про деякі її особливості, обговорення тем і проблематик, що порушувалися в самому партикулярному праві, його проектів розповідав у своєму інтерв'ю довголітній член Комісії Й. Андріішин⁵¹. Певний період зауважується стагнація в праці над збіркою партикулярного права УГКЦ, зокрема з 1988 по 1997 рр. Хоча праці формально не припинялись; відбувались презентації опрацювань на

сесіях Синоду Єпископів, обговорення, формування членів Комісії і таке інше⁵². Це було зумовлене подіями виходу УГКЦ з підпілля, необхідністю вирішення інших нагальних справ і проблем, з цим пов'язаних. Вплинуло, мабуть, і те, що в 1990 р. проголошено Кодекс Канонів Східних Церков, а в 1992 р. помер тогочасний голова Комісії українського партикулярного права владика Є. Химій, який, зокрема, багато часу, праці та зусиль доклав до справи зібрання і формування джерел партикулярного права УГКЦ. Чергові проекти збірки канонів партикулярного права УГКЦ були предметом обговорень Синоду Єпископів у різні роки. Найбільш інтенсивна праця над нею тривала протягом першої декади 2000-х років⁵³, хоча стосувалась також опрацювань інших частин партикулярного права, таких як Статути: Синоду Єпископів (перегляд, оскільки вперше Статут Синоду затверджено в 1992 р.), Трибуналу Верховного Архієпископа, Собору Верховноархієпископської Церкви, Комісій⁵⁴. З огляду на смерть тогочасного Глави УГКЦ М. Любачівського, прийняті *ad experimentum* канони проекту версії 2000 р. не були проголошені, тому не мали застосування. Натомість вже новий Глава, wraz із Синодом, у 2001 р. затвердили 146 канонів партикулярного права УГКЦ⁵⁵, однак вирішили не проголошувати збірки та розпорядились відновити праці над нею. Так, у 2002 р. було вирішено: «Доручити Комісії церковного права протягом дворічного терміну опрацювати повне партикулярне право»⁵⁶, що, однак, не було реалізовано і продовжилось на наступні роки. Ця тема піднімалась на інших сесіях Синоду Єпископів, зокрема в 2006 р., а найбільше в 2007 р. Зокрема, цікавим є те, що ще в жовтні 2007 р. прийнято постанову: «Доручити Канонічно-правничому відділові опрацювати Партикулярне право УГКЦ»⁵⁷, а в грудні цього ж року відбулось проголошення Канонів Партикулярного Права. Іншим цікавим фактом є те, що від моменту їх затвердження Синодом Єпископів до проголошення Верховним Архієпископом минуло шість з половиною років (!), до того ж, оскільки *de facto* не було внесено жодних змін, остаточною версією залишилась збірка, затверджена Синодом в 2001 р.

3. Огляд та аналіз Канонів Партикулярного Права УГКЦ

Канони партикулярного права нашої Церкви, затверджені та прийняті Синодом Єпископів у 2001 р., були проголошені Верховним Архієпископом у грудні 2007 р. і, як зобов'язуючі до застосування, увійшли в життя із 14.01.2008 р.⁵⁸. *De iure i de facto* вони є в нашій Церкві. Формальний бік існування збірки здійснено. Проте їх практичне використання ще далеке від реальності. По-перше, чомусь існує обмежений доступ до ознайомлення із змістом збірки. Їх, щоправда, опубліковано в офіційному віснику УГКЦ ще у 2001 р., однак придбати чи отримати доступ до нього не так вже й просто. Тексту канонів майже не-

можливо знайти в Інтернеті, зокрема навіть на офіційних сторінках УГКЦ. У випадку інших Східних Католицьких Церков проголошення партикулярного права стає однією із ключових подій в їх житті, і вони подають текст для загального ознайомлення на головній сторінці свого офіційного сайту⁵⁹. Текст Канонів Партикулярного Права (далі КПП), актуально, можна знайти лише на Інтернет-сторінках нашої архієпархії у Вінніпезі (Канада), а один із проектів збірки також на Інтернет-сторінках Інституту Церковного Права (Львів)⁶⁰. Іншою проблемою стає те, що у постановах Синоду Єпископів з 2002 р. згадується: «Прийняти шість нових канонів, запропонованих Канонічною комісією, в додатку до 146 канонів Партикулярного права, прийнятих Синодом Єпископів УГКЦ у 2001 р. «ad excrementum» до часу проголошення повного Партикулярного права»⁶¹. Однак самого тексту цих шести нових канонів ніколи і ніде не було опубліковано, вони фактично невідомі загалу вірних, тому *de iure* не зобов'язують. Така ситуація виявляє ставлення самої Церкви (УГКЦ) до свого партикулярного права, що, зокрема, проявляється і в практичному застосуванні на щодень, коли ані ієрархія, ані інші вірні майже не сягають до розв'язань, запропонованих у КПП, що становить другий аспект проблеми практичної дії та дієвості. Більшість просто не знають, про що йдеться в канонах та які розв'язання тих чи інших ситуацій запропоновані в них. Слід зазначити, що проект КПП, опублікований Секретаріатом Синоду Єпископів окремою книжкою (Львів, 2001 р.), дещо відрізняється від КПП, опублікованого в офіційному виданні Верховного Архієпископа (Благовіснику). В певних місцях – несуттєвими модифікаціями, в інших – дещо важливими змінами, інколи технічними чи редакторськими (стилістично-мовними) особливостями.

Іншим напрямом проблематики актуального партикулярного законодавства УГКЦ стає сам зміст норм КПП, а також обсяг порушених в збірці проблем, питань, ситуацій і т.д. Насамперед слід відзначити дещо вбоге наповнення змісту канонів. Вони фактично мало що, а часто і взагалі нічого не вирішують. Під іншим оглядом (в наступну чергу) збірка створена лише формально, базуючись виключно на тих канонах ККСЦ, які відсилають до норм партикулярного права Церкви *sui iuris*. Таких опцій в прямій формі ККСЦ передбачає 146. Таку ж саму кількість канонів отримало і КПП УГКЦ⁶². Однак існує можливість регулювання та вирішення інших ділянок чи практичних питань церковного життя, які можуть бути (і повинні б бути) застосовані в партикулярному праві УГКЦ та Східних Католицьких Церков загалом. Східний Кодекс, можливо, не містить в окремих канонах безпосередніх відсилань до партикулярного права, проте залишає можливість встановлення більш докладних, ширших норм чи правил багатьох сфер внутрішнього церковного життя, діяльності. Голова синодальної комісії у справі приготування партикулярного права С. Мудрий побіжно згадує про це, а також про можливість і перспективу створення більш широкого опрацювання

збірки із значно більшою кількістю канонів⁶³. Проте ніде не згадується про рації проголошення саме такої редакції КПП, тобто незначної за об'ємом, скупі на конкретні вирішення проблем, яка охоплює мінімум важливих ділянок життя Церкви.

Переходячи до безпосереднього аналізу канонів, звернемо увагу лише на важливіші моменти. Зосередимось передовсім на певних аспектах, які слід було б доповнити або доопрацювати⁶⁴. Слід відзначити, що при ознайомленні із збіркою КПП УГКЦ та змістом канонів складається враження дещо передчасного її затвердження і проголошення. Натомість певні позитивні тенденції (в цілому) буде відзначено наприкінці дослідження. Основною проблемою КПП стало те, що воно має допомагати у вирішенні питань, поставлених в Кодексі, зокрема в тих випадках, коли відсилається до нормувань партикулярного права. Однак українська збірка в більшості залишає їх вирішення єпархіальному єпископові або взагалі просто переписує звучання відповідного канону ККСЦ. В цьому затрачується сенс та істота партикулярного права, оскільки воно повинно вирішувати і нормувати ситуацію, зокрема відповідно до власної традиції, особливостей та звичаїв. В канонах, які подаються нижче, слід було б впровадити відповідні уточнення, конкретику, однозначність або послідовність.

Кан. 10: В якому йдеться про обов'язок Верховного Архієпископа служити в неділю і свята св. літургію за всіх вірних своєї Церкви, варто дати перелік, в які саме свята, або хоча б відсилення до кан. 114 КПП, щоб це питання було повністю та чітко визначене і вичерпане.

Кан. 11: В якому йдеться про право голосу на засіданнях Синоду Єпископів. Тут перераховуються майже усі види єпископів, однак не згадується про єпископів-емеритів; чи вони також мають право активного голосу, чи ні⁶⁵? Якщо так, то чи не краще просто написати «усі хіротонізовані єпископи УГКЦ мають право активного голосу в голосуваннях, про які йдеться в кан. 149 ККСЦ, зі збереженням дії канонів про вибори Патріарха — Верховного Архієпископа».

Кан. 12, § 2: В якому йдеться про експертів, додати «...для фахових порад на засіданнях Синоду Єпископів». А наприкінці: «експерти не мають права активного голосу», оскільки вони лише дають поради, радять, тому зазначене в лапках загальне формулювання вказуватиме на відсутність у них будь-якого права голосу, вирішуватиме будь-яку двозначність (те, що присутні на засіданнях, може викликати інтерпретацію про можливість безпосередньої участі та впливу на рішення). Сенс та зміст запису в цьому каноні, власне, і полягає в тому, що вони (експерти) не беруть участі в голосуваннях (не мають права голосу взагалі).

Кан. 14: Дати пояснення формулюванням «більшість єпископів» і «абсолютна більшість» — скільки це? як розуміти? Чи не краще відразу подати кількісне співвідношення (2/3; 70% чи 50% + 1)?

Кан. 15: Щоб вірним було зрозуміле значення опублікування тексту законів, дану норму варто доповнити наступним формулюванням: «...у Благовіснику, зазначаючи, що це проголошення». Хоча це додавання *de iure* не становить суттєвої проблеми.

Кан. 16: В цій нормі, в якій йдеться про патріаршого економа та можливість його усунення, слід за допомогою іншого формулювання зазначити, що мається на увазі під словом «небезпека» (бо незрозуміло, про що саме йдеться, про яку небезпеку: для кого, для чого, в чому), тому найкраще замінити слово «небезпека» на більш однозначне і зрозуміле: «шкода для Церкви».

Кан. 19: Цей канон доповнює кан. 186 §1 ККСЦ, в якому внормовано питання обрання єпископа. Проте сам зміст (кан. 19 КПП) незрозумілий і потребує в стосовному місці доповнення словами: «для обрання єпископів», щоб було чітко визначено, про що йдеться. Не слід виривати ситуації просто з контексту кодексу, оскільки тоді втрачається сенс та думка самого канону КПП. Необхідно їх так формулювати, щоб для читача одразу все було зрозумілим і не виникало необхідності шукати східний кодекс та відповідної норми, щоб зорієнтуватись, про що трактується в даному випадку.

Кан. 20: В цій нормі вказано на право єпархіального єпископа надавати церковний сан. Доцільно додати таке уточнення: «Може надавати тільки ті сани, які практикуються (чи загальноприйняті) в УГКЦ». Належало б також перелічити, які саме сани він може надавати.

Кан. 21: Тут йдеться про обов'язок єпархіального єпископа служити літургію за вірних своєї єпархії, подібний до того, що його має Верховний Архієпископ стосовно вірних усієї Церкви *sui iuris*. В цій редакції канону децю невдало побудовано останнє речення. Простіше і зрозуміліше було б таке формулювання: «...щонеділі та у свята, визначені загальним правом і кан. 114 цього партикулярного права/цих канонів» (або просто додати в дужках: КПП).

Кан. 22: В цьому каноні йдеться про служіння церковного правила в катедральному храмі. Варто до існуючої версії додати ще: «Кожен єпархіальний єпископ повинен окремим розпорядженням, на власний розсуд, та після консультацій з парохом (настоятелем) катедри подати, коли і в якому обов'язі служити церковне правило в катедральному храмі, а також дати відповідні вказівки іншим парафіям стосовно цієї сфери».

Кан. 39, §2: Йдеться про уведення пароха на уряд. Це питання опосередковано вирішено також в іншому каноні КПП, тому до загального формулювання цього канону (вирішення єпархіальним єпископом) просто слід додати посилання: «та згідно з кан. 36, п. 1 КПП».

Кан. 40: В цьому каноні уточнено обов'язок пароха стосовно служіння літургії за довірених йому вірних (парафії). Проте тут потрібне те саме доповнення,

що у випадку Верховного Архієпископа і єпархіального єпископа, тобто слід додати відсилання до кан. 114 КПП, де перелічено усі обов'язкові свята, що надасть однозначності і чіткості.

Кан. 42: Подано перелік обов'язкових парафіяльних книг тощо. Серед інших згадується «книга хворих»; інформація, яку пропонується в ній записувати, не настільки суттєва, щоб її зберігати і реєструвати. Немає потреби мати таку окрему книгу; сьогодні хтось хворий, а завтра — здоровий; це не настільки суттєво важливий аспект парафіяльного життя і належить до звичайних душпастирських буднів. Можна додатково вказати обов'язок пароха в цій ділянці окремим реченням, але викинути саму потребу «книг хворих». Незначним недоліком є запис про книгу: «реєстрації передшлюбних протоколів і шлюбів», доцільно переробити на просто книгу «реєстрації шлюбів», оскільки передшлюбні протоколи зберігаються окремо в парафіяльному архіві. Чи існує потреба їх додатково реєструвати? Чи реєстрація номера протоколу, прізвища настільки важлива? Уся необхідна інформація і так буде в книзі вінчань; формальна реєстрація номера протоколу/прізвищ нічого не додає. Натомість важливо додати: «Окрім цього, на парафії слід зберігати всю документацію (церковну та державно-правову), що стосується парафії» (напр., дозволи, диспенси, майнове володіння, реєстрації парафії тощо).

Кан. 55: Зміст канону переписано із загального права. Завданням партикулярного є подавати конкретне рішення, уточнення і вірне розуміння запису, зокрема понять загальних норм права. Натомість КПП цього не зробив. Тому обов'язково слід дати тлумачення, що слід розуміти під «красою чистоти», щоб єпархіальний єпископ, знаючи, міг дати відповідні вказівки, оскільки він сам повинен знати, стосовно чого має видати розпорядження, а священнослужителі щоб знали та розуміли, в чому саме полягає цей їхній обов'язок.

Кан 56: Дуже важливий канон, а однозначного і повного вирішення не дає, навпаки, заплутує, створює певні непорозуміння в так суттєвому для духовенства питанні як обов'язок молитви часослова⁶⁶. Певні вирішення даються, але неповні і такі, що викликають розгубленість. Обов'язково потрібно визначити, що саме зобов'язує (вечірня, утрєня чи ще щось). А також розуміння духовно-моральних санкцій (гріх, і який саме) для однозначності і уникнення надужиттів в їх трактуванні.

Кан. 57: Визначений тут обов'язок священнослужителів служити літургію щонеділі та у свята знову неоднозначний. Звичайне відсилання до кан. 114 КПП не може бути тут застосоване, оскільки визначає мінімум. Натомість церковна, обрядова і звичаєва практика УГКЦ значно багатша. Тому радше слід відіслати до загальноприйнятої практики УГКЦ (усі визначені звичаєм і традицією) або більш партикулярних вказівок єпархіального єпископа. Або хоча б додати: «свята, не лише визначені в кан. 114 цих канонів».

Кан. 58: Варто в цьому каноні хоча б для прикладу визначити напрямні розуміння обов'язку уникати «усього, що не личить духовному станові». Чого саме уникати? Такий загальний запис подає ККСЦ, а КПП мав би визначити конкретніше, чого не робить. Маючи такі напрямні, єпархіальний єпископ, зорієнтувавшись, міг би визначити більш точні та дієві постанови в своєму партикулярному праві (єпархії).

Кан. 62: Цей канон дуже абстрактний і не дає жодних рішень, а тому взагалі не має сенсу існування. Необхідно опрацювати та встановити загальні, спільні для усієї УГКЦ приписи стосовно духовного одягу, бо це дуже важлива справа, щоб не було свавілля і надужиття, непорозумінь, занадто великого розмаїття (стилів, кроїв, кольорів тощо). Встановлення одних спільних норм для всієї Церкви *sui iuris* буде допомагати єднанню священнослужителів та свідченню єдності всіх в одній спільноті під проводом одного Глави.

Кан. 63: В цій нормі йдеться про такий важливий аспект, як соціальне забезпечення єпархіального духовенства. Проте доцільно в цьому випадку залишити диференційовану систему забезпечення в поодиноких єпархіях. Тому наприкінці канону варто додати: «хіба що єпархіальний єпископ подбав про це в інший спосіб».

Кан. 64: Стосовно можливості реалізувати свою законну щорічну відпустку священнослужителем записати практичне вирішення можливих проблем, а саме слід додати: «Обов'язком декана є подбати та забезпечити призначення іншого священника для виконання душпастирської опіки вірних на час відсутності їх священнослужителя». Це додатково забезпечить реалізацію права духовної особи.

Кан. 65: В цьому каноні загально визначено компетенцію єпархіального єпископа стосовно призначень мирян до виконання суто церковних функцій (праці). З метою кращого втілення та відображення цієї норми на практиці варто додати ще такий запис до цього канону або ж створити другий параграф: «Єпархіальний єпископ повинен видати відповідне розпорядження та перелік посад чи завдань, які можуть виконувати миряни в його єпархії».

Кан. 72: Читаючи текст цього канону, насамперед важко зорієнтуватись про що йдеться партикулярному законодавцеві, оскільки думка розпочинається із «нічого». Відомо, що внизу є посилання, на якому базує цей канон КПП, але слід так формулювати запис (текст, думку) закону, щоб читач одразу міг зорієнтуватись, про що йдеться і чого стосується дана норма. Тому необхідно взяти основну думку з відповідного канону ККСЦ, перенести її в кан. 72 і вже потім продовжувати більш детальне нормування чи уточнення. Також варто додати окремим канonom або хоча б додатковим параграфом цього канону: «Об'єднання вірних чи інституцій та їх провід, які у своїй діяльності мають на меті релігійно-духовні цілі чи спрямування,

повністю підлягають владі, наглядів та візитаціям єпархіального єпископа і не можуть діяти проти його волі». Це додатково поставить усе на своє місце, і не виникатиме запитань стосовно підлеглості і опосередкованої залежності таких об'єднань від місцевої єпархіальної влади, зокрема якщо такі об'єднання бажатимуть тісно співпрацювати та заручатись підтримкою церковної влади в своїй діяльності.

Кан. 74: Варто окремим параграфом додати запис про повну підлеглість катехитів у своїй діяльності єпархіальному єпископові, зокрема парохів (на щодень), на території парафії якого даний катехит здійснює свою місію і завдання.

Кан. 76: Пропущено важливе визначення «єпархіального єпископа», оскільки звичайне згадування в тексті слова «єпископ» уводить в непотрібну двозначність. Бо можна отримати згоду, дозвіл будь-якого єпископа (іншої єпархії, єпископа-помічника, емерита і т.д.). Це вестиме до хаотичності і непотрібних непорозумінь.

Кан. 77: В кан. 653 ККСЦ, на який посилається даний канон КПП, йдеться передовсім про створення чи публікування продукції ЗМІ (відео та документальні фільми, книги, передачі, програми) на тему католицької науки, віри, моралі, а не участь в програмах, інтерв'ю тощо. Натомість правові регулювання у випадках звичайних публічних виступів та в ЗМІ тощо записано в канн. 659-660 ККСЦ. Тому те, що записано в кан. 77 КПП, слід переглянути та переробити. Також незрозуміле останнє речення цього канону, який саме правильник повинен приготувати митрополит, чітко визначити, зазначити. (А якщо на даній території митрополитів немає, то хто?).

Кан. 78: Не вносить нічого нового, не дає правових рішень, а просто повторює ККСЦ, тому не має сенсу існування, оскільки дублює той самий запис (про захист авторських прав).

Кан. 83: Варто додати уточнюючі чи дозволяючі обставини, коли священнослужитель може звершувати хрещення в приватних домівках без необхідності звертання до місцевого ієрарха. Скажімо: холодна погода (об'єктивно), яка загрожує здоров'ю дитини, хворі батьки дитини, зимовий період (про що зокрема, згадує Львівський Собор 1891 р.) тощо. А також доповнюючи прикінцевою осторогою «виключаючи будь-яку легковажність в цій матерії».

Кан. 85: Знову опущено важливе визначення, про якого «єпископа» йдеться. Якщо «єпископ», то який? Будь-який (помічник, коад'ютор) чи єпархіальний? (Звісно, що законодавець мав на думці єпархіального, а не будь-якого, але читач не вміє читати думки законодавця, тому слід однозначно і послідовно записувати визначення єпископа). Хоча найбільшим недоліком тут стала неоднозначність стосовно того, хто саме повинен виготовляти миро. Запис, поданий у цьому каноні КПП, знову переписано із відповідного канону ККСЦ, який спеціально залишив можливість встановлення «особи» того, хто виготовляє і освячує миро: «єпископа»

чи «патріарха». В даній редакції запис КПП просто повторює кан. 693 ККСЦ і тоді не має сенсу. Слід однозначно подати уточнення, хто з них освячує миро, бо для цього ККСЦ і відсилає до партикулярного права. Здавна східна практика Церкви резервувала це право главі (патріархові), тому слід так і записати. Якщо ж йдеться про діаспорні території, то це право може здійснювати митрополит (якщо ж немає митрополита, тоді єпархіальний єпископ), що цілком можна вмістити в цей канон КПП.

Кан. 86: Не можна погодитись із формулюванням цього канону про причащення немовлят і малих дітей (до 7 років). Хоча це дійсно була практика Східної Церкви, однак слід зважати, що дитина не розуміє, може виплюнути Євхаристію (що нерідко трапляється), і це буде занедбанням з нашого боку. В такому разі слід причащати і тих людей, які вповні не володіють розумом. Тому слід відійти від цієї практики або ж залишити в компетенції рішення кожного єпархіального єпископа зокрема.

Кан. 87: Не вносить абсолютно нічого нового, а фактично знову становить дослівне повторення кан. 699 §3, ККСЦ. Насамперед цілком зайвим і незрозумілим є перше слово канону («інші»), оскільки запис дослівно взято з ККСЦ, а там він становить продовження думки попередніх параграфів канону. Натомість у цьому каноні КПП думка знову розпочинається з «нічого», незрозуміло, про що йдеться (які «інші вірні?»). Слід перше слово замінити, а також уточнити (розписати, перелічити) можливості більш дієвої, активної участі вірних (зокрема мирян) в звершенні літургії, скажімо, перелічити: спів, уважне слухання слова, відповіді на заклики, що лунають з уст священнослужителів. В цьому каноні КПП варто також більш акцентувати на важливості приймати Євхаристію на літургії.

Кан. 88: Не має і не дає однозначності, а тому ця норма не принесе необхідної користі. Завданням партикулярного права є дати чіткі визначення і відповіді. Натомість тут фактично черговий повтор відповідної норми ККСЦ (кан. 704, який внизу кан. 88 КПП, втратив останню цифру і тому подає невірне відсилання). Потрібно чітко зазначити, а найкраще повністю змінити формулювання канону, вказуючи, що «Рекомендується служіння літургії у всі дні літургійного року, за винятком алітургійних днів Великого Посту. Остаточне рішення стосовно можливості служіння літургії в алітургійні дні приймає єпархіальний єпископ». У нашій Церкві алітургійними є фактично лише певні дні чотиридесятниці, тому цілком можливо записати це в даній канон, щоб не відсилати читача до пошуку і досліджень цього питання самостійно. Однак потрібно зробити додатковий акцент на страсній п'ятниці, зазначаючи, що в цей день альтернативи немає, обов'язковий алітургійний день для усієї Церкви.

Кан. 89: Рішення стосовно усіх перелічених в цьому каноні справ (які стосуються різних аспектів Божественної Літургії) Синод Єпископів повинен

подати в партикулярному праві, а не залишати для вирішення на невизначений строк, інакше і ця норма КПП не має сенсу, оскільки не дає вирішення важливих питань, актуальних справ щоденного духовного життя вірних. Обов'язково потрібно однозначно все впорядкувати, визначити, встановити; навіть якщо вони були вже вирішені (детально чи загально) в постановах Синоду Єпископів (давніх чи сучасних) або ж в літургійних книгах. Можливо, дещо слід актуалізувати, доповнити, однозначно ствердити (оскільки в різні періоди могли бути різні практики в УГКЦ).

Кан. 90: Стосовно приймання Євхаристії вірними. Варто доповнити певними уточненнями деякі місця цього канону. Після слів «обов'язкових свят» в дужках дати відсилання до кан. 114 КПП, щоб парохі (священнослужителі) могли одразу зорієнтуватись, про які саме свята йдеться. А після слів «пасхальний період» в дужках дати пояснення, що йдеться про період від початку Великого Посту і аж до Вознесіння (див. постанови Львівського Собору 1891 р.).

Кан. 92: Запис цієї норми тісно пов'язаний із попереднім кан. 86 КПП, тобто стосується причащення дітей. Справедливо залишено повне врегулювання питання єпархіальним єпископом. Проте невідповідними стали рекомендації КПП дотримуватись давньої східної практики (відсилаючи до кан. 697 ККСЦ). Детальніше про це див. зауваження, подані стосовно кан. 86 КПП. Також слід пам'ятати про заборону Замойського Синоду (1720 р.) та сучасну постанову самого Синоду Єпископів (травень, 1992 р., п. 21).

Кан. 94: Слід подати офіційне та авторитетне роз'яснення стосовно понять «інтенція», «намірення», «поминання». Також слід дати вказівки стосовно можливостей акумулювання (поєднання, додавання) інтенцій та поминань, зокрема в яких розмірах та кількостях, щоб не множити різні практики в УГКЦ.

Кан. 104: В офіційному требнику (затвердженому компетентною владою УГКЦ) немає окремого обряду заручин. Завдання випрацювати таку практику та впорядкувати текст богослужбових книг спочиває на компетентній церковній владі. Тому потрібно на базі наших церковних практик насамперед опрацювати окремий обряд «заручин» у випадку його проведення окремо від обряду вінчання.

Кан. 105: В цій нормі трактується про дуже важливий аспект — практику приготування до подружжя та перевірку стосовно можливості осіб вступити в подружжя. Однак знову не дається спільного рішення для всієї Церкви (УГКЦ), а відсилається до єпархіального єпископа, повторюючи майже повністю запис загального права. В такій матерії, як подружжя, приготування до нього і здійснення усіх обов'язкових формальностей, конечно потрібна однастайна, загальна практика усієї Церкви *sui iuris*. Звісно, залишити можливість єпархіальним єпископам діаспори самим врегулювання цих питань, з огляду на проживання і діяльність в різних регіонах, здебільшого тих, в яких домінуючими є інші католицькі спільноти.

Проте в межах власної території Церкви (*intra fines*) слід впровадити одноманітну практику.

Кан. 106: У формулюванні цього канону містяться тавтології, повтори, неоднозначна та непослідовна термінологія. Це можна погодитись із терміном «законний» (*legitime*), однак появляється невідомий термін «правомірний». Ані в кодексі, ані в загальній канонічній практиці він не відомий. Виникають запитання: що він означає? Для чого одразу після терміна «законний» слідує термін «правомірний»? Необхідно було самій Комісії випрацювати насамперед українську термінологію та послідовно її застосовувати, без заміних використань. Також в даному каноні, в кінці, міститься повтор терміна «правомірний» стосовно до віку. В каноністиці застосовується простіше і зрозуміліше поняття «мінімальний» вік. В кан. 800 § 2, ККСЦ, на який посилається КПП, застосовано термін «важний» (*valide*), що вказує на поважні правові наслідки якоїсь дії⁶⁷. В цій нормі також міститься невідомий і не повністю зрозумілий термін «епарх». Хто це? Кодексові, каноністиці і загальній практиці правничо-церковної термінології таке поняття не відоме. Натомість поточні, не фахові терміни в такому документі застосовувати не слід. Якщо ж уводиться нове поняття, то слід його пояснювати. Стосовно ж «узгодження віку з цивільним законодавством», то парох при потребі це і так робить, отримуючи згоду-дозвіл ієрарха місця (кан. 789, п. 2, ККСЦ).

Кан. 108: Обставина, про яку йдеться в цьому каноні, сьогодні одна з найбільш актуальних для священнослужителів УГКЦ: на якій парафії повинні вінчатись наречені: нареченого чи нареченої. Однак партикулярний законодавець знову не вирішив цього питання, в черговий раз переписавши відповідну норму ККСЦ, яка спеціально надає можливість кожній Церкві *sui iuris* однозначно визначитись із цим. Слід дати однозначну вказівку: або так, або інакше, а не залишати таке важливе питання без вирішення, бо через це найчастіше виникають суперечки і непорозуміння між вірними та між священнослужителями. Давня традиція і звичай УГКЦ наказують звершувати таїнство подружжя на парафії нареченої. Чому б це не узаконити в КПП? Дуже важливо, щоб знову ж таки — увести одностайну практику на власній території УГКЦ. Натомість на діаспорних територіях надати можливість вирішення цього питання епархіальним єпископам чи митрополитам, хоча не було б особливої проблеми, якби у всій УГКЦ була однакова практика в цьому питанні. Також слід змінити слово «в присутності» на «перед» парохом, як це подає ККСЦ, що теж має важливе значення.

Кан. 109: Стосовно лат. *valide* краще вживати термін не «правомірно», а «правосильно». Оскільки останній більше акцентує та відповідає сенсові латинського терміна, вказуючи на категоричність наслідку дії.

Кан. 110: Йдеться про можливість вінчання в час посту. Краще подати в каноні не «посту», а «встановлених постів», тоді однозначно розуміється. А також:

хто визначатиме об'єктивне існування «необхідності»? Потрібно чітко встановити, хто це робить (визначає): сам парох чи місцевий ієрарх? Найкраще, звичайно, залишити це в компетенції місцевого ієрарха.

Кан. 112: Переписано зміст відповідного канону ККСЦ; не здійснено жодних регулювань сфери посвячень і благословень (сакраменталій). Слід було хоча б чітко визначити компетенцію звершення посвячень і благословень: священнослужитель власної Церкви і парафії, щоб не давати можливості поширюватись свавілля і хаотичності (хто хоче, де хоче звершує благословення і посвячення).

Кан. 113: Стосовно записів обов'язкової інформації про покійного в книзі померлих, слід зберегти існуючу практику запису місця народження та конфесії/релігії, померлого, а також порожню рубрику для можливих додаткових, уточнюючих інформацій. Така форма запису надасть можливість більш повного ідентифікування особи в разі потреби, а також збереже певну додаткову інформацію для нащадків цієї особи (генеалогічну тощо). Також слід залишити запис, хто звершував поховання (парох/помічник, ім'я, прізвище).

Кан. 114: Стосовно обов'язкових свят, якщо йдеться про Різдво — скільки днів? Один чи всі три? Уточнити для однозначності. Попри те, що й так зрозуміло, що Різдво — це 07.01/25.12. Однак для вірних, особливо мирян, це може бути не так очевидним і однозначним.

Кан. 115: Дуже важливе питання постів і способу посту повністю проігнороване в КПП! На сьогодні приписи щодо посту порозкидані та не повністю впорядковані, немає чітко і докладно встановлених інструкцій та приписів, не подано вказівок стосовно того, як постити в ті чи інші дні⁶⁸. Це питання Синод Єпископів неодноразово відкладав; чи не слід було в нормах КПП однозначно та докладно все встановити і визначити? Необхідно подати, які існують обов'язкові пости для всіх вірних (періоди і окремі дні, назви), як постити в ті чи інші дні, від чого утримуватись, щоб вірні мали докладні і однозначні вказівки з усіма деталями та нюансами, залишаючи наприкінці запис про збереження і дотримання звичаїв стосовно постів конкретного регіону, з огляду на діаспору.

Кан. 117: Про прийняття некатолицьких вірних до Католицької Церкви. Внормовано все, окрім ченця. А ченця/черницю хто приймає в католицьку спільноту? Згідно із східним кодексом ченці становлять окремий стан вірних поряд з духовенством і мирянами, слід на це зважати.

Кан. 120: Знову виникає питання із застосуванням термінології: «правомірності» чи «правосильності». Хоча зрідка, але існує неоднозначність та непослідовність застосування юридичної термінології (один чи два рази зустрічається заміне вживання термінів у КПП). Це може та буде виканкати

непорозуміння. Також вже раніше згадувалось, що слід однозначно визначити, що значить «абсолютна більшість» (2/3?, 70-60%?).

Кан. 124: Що означає «спеціальне зібрання єпископів»? В кодексі такого поняття немає. Як і що під цим розуміти? КПП слід було визначити це, для цього воно і існує.

Кан. 129: Йдеться про звіт з управління майна. Незрозумілим є запис цієї норми стосовно поняття «привселюдно» (форма, спосіб); а також: кому подавати звіт? Вказати конкретно.

Кан. 141: Про виконання вироку. Варто доповнити словами: «окресливши спосіб і форму його виконання».

Кан. 142: Стосовно усування чи перенесення парохів краще опрацювати власну, спрощену і, можливо, більш дієву систему, щоб не ускладнювати діяльність єпархіального єпископа та життя єпархії.

Кан. 143: КПП повинен подавати власні практики кар, одноманітних для всієї своєї Церкви, базовані на практиці і традиції УГКЦ. Для цього власне ККСЦ залишає місце і можливість доповнення, передаючи до визначення партикулярного права покарання за окремі злочини; таких місць у карному праві ККСЦ достатньо. Не слід було перекидати цю можливість на ієрархів. Потрібно було залишити їм лише дещо для встановлення в цій сфері.

При загальному огляді КПП виникає ряд застережень. Партикулярне право повинно встановлювати спільне рішення для всієї Церкви *sui iuris*, виявляючи одностайність, одноманітність практик, церковного життя, гуртуючи, еднаючи цим усіх вірних. На жаль, КПП УГКЦ цього не робить, в багатьох випадках повторює норми ККСЦ або ж відсилає до єпархіального єпископа. Слід доопрацювати всі найважливіші норми КПП, зокрема в тих випадках, де відсилається до рішень єпархіального єпископа. Згідно з ККСЦ єпархіальний єпископ і так має право видавати закони для власної єпархії, нормувати церковне життя власної єпархії. Відсилання до його рішень слід застосувати зрідка, а не постійно, тобто лише коли це дійсно доцільно. Зокрема, ці відсилання до рішень єпархіального єпископа записано в канн.: 32, 39 §2, 46, 55, 58, 64, 65, 80, 92, 105, 106, 125, 126, 128, 132, 143 КПП.

Іншим важливим аспектом є те, що ККСЦ залишає більше місця на врегулювання тих чи інших питань церковного життя. Можливості не обмежуються 146 канонами. Також є опції доповнювати ті місця, де можна це зробити. Прикладом може стати тут, скажімо, процедура виборів (загально чи глави Церкви). В інших Східних Католицьких Церквах створена традиція окремої процедури виборів Глави Церкви, зокрема патріарха. Слід би і нам опрацювати і поетапно розписати всю процедуру виборів Патріарха-Верховного Архієпископа, створюючи тим самим особливу, властиво нашу процедуру, базуючи на візантійській та суто

українській (київській) традиції, дослідивши історичну спадщину нашої Церкви та беручи за основу норми ККСЦ, оскільки ККСЦ подає загальні норми-правила вибору, не регулюючи інших, додаткових, менш значущих аспектів чи етапів і тим самим залишаючи кожній Церкві *sui iuris* можливість введення своїх, специфічних елементів, з огляду на особливості обряду, традиції чи звичаї. Зокрема слід сісти і визначити, що можна ввести, а потім як це врегулювати. Скажімо можна ввести свої звичаї та практику в таких питаннях як: в який спосіб голосують (вписувати імена на карточку чи на готових спеціальних бюлетенях); хто пропонує кандидатів (будь-які вірні цієї Церкви?); в який спосіб обирають рахівників; у випадку відсутності секретаря як обирають тимчасового секретаря (кан. 5 КПП); як виглядає завершальна процедура виборів (хто і в який спосіб повідомляє новообраного, якими словами (формула); де і коли обраний складає визнання віри і сумлінного виконання уряду; що робити з бюлетенями, якими голосували, та інші можливі формальності⁶⁹. В інших Церквах ця процедура вже віддавна існує та функціонує, чому б нам не мати такої чітко окресленої процедури? Можна опрацювати сигналізовані вже попередньо процедури усунення чи уведення на уряд пароха, більш деталізованого визначення приписів способу посту, інше.

Варто також записати в КПП окремі вказівки стосовно зобов'язання нижчих адміністративних рівнів УГКЦ опрацювати і видати власну збірку партикулярного права. Йдеться насамперед про митрополії і єпархії. Очевидно, що єпархія може мати власне, додаткове, більш точне партикулярне право, але така вказівка КПП додатково стимулювала б вирішення на нижчих рівнях еклезіальної спільноти багатьох питань, не внормованих у загальному праві і партикулярному праві Церкви *sui iuris*. Також стимулювала б до повноцінного опрацювання власних збірок єпархіями, а не до поодиноких видавань рішень єпархіальними єпископами, множачи безліч декретів.

Партикулярне право УГКЦ потребує дальшої праці та вдосконалення. Воно, на жаль, не несе вповні тої допомоги, якої слід від нього очікувати. Зокрема, повинно стати тим інструментом, за допомогою якого вводиться одноманітність та одностайна практика у всій УГКЦ, щоб дійсно можна було говорити про одну еклезіальну спільноту, яка живе, діє та функціонує однодумно, одностайно, має однакову постать (піст, духовний одяг, практику церковного правила і т.д.). Якщо залишиться диференційована система, як це запропоновано в даній збірці, то це не допоможе добру, єднанню, однодумності, а внесе непорозуміння, поділ та певною мірою хаотичність практик, застосування, дій (як діяти в тій чи іншій не врегульованій, не вирішеній ситуації), що в свою чергу буде незрозумілим насамперед для вірних (чому той священник одягнутий так, а той – інакше; чому в тій єпархії така практика посту, а в іншій не така; чому там причащають немовлят, а там ні, і т.д.). Партикулярне право має в своїй істоті служити тим єднаючим, гуртуючим

елементом, давати конкретні рішення для вірних УГКЦ по всьому світі (літургічно-обрядових, традицій, практик), а не відсилати то до одного, то до іншого джерела (розпорядження). Воно само повинно зібрати всю інформацію про практики, звичаї і традицію УГКЦ та дати одну конкретну відповідь в тому чи іншому питанні, чого, на жаль, не дають канони партикулярного права УГКЦ. В переважній більшості вони просто відсилають до практик і звичаїв, а яких саме – не вказано, натомість цих практик і звичаїв може бути декілька; відсилає до рішень єпархіального єпископа або просто переписує канон ККСЦ. КПП повинно також стати тим, яке має практичне, живе застосування, дієвість. Доцільно було б (хоча б у майбутньому) створити при Комісії партикулярного права підкомісії або ж увести до її складу, не лише каноністів, а й літургістів, істориків, просто знавців тих чи інших ділянок церковного життя і практик нашої Церкви, досвідчених священнослужителів чи навіть мирян.

Варто також, створюючи ті чи інші канони (рішення, розпорядження, встановлення процедур тощо), подавати правову базу, на підставі якої їх створено, тобто посилання на джерела. Це можна робити в рамках приміток чи подачі інформації внизу канону в дужках, або ж на полях, поряд з текстом канону. Така практика здавна прийнята в католицькій Церкві, від початків існувала в практиці Східних Церков. Окремою рубрикою можна подавати канон ККСЦ, на підставі якого створювали канон КПП. Це б дійсно віддзеркалювало вкорінення КПП в джерелах, традиції і звичаях нашої Церкви, Східних та Католицької Церков.

Серед позитивних моментів можна відзначити працю над зібранням і впорядкуванням джерел нашої Церкви, зокрема джерел партикулярного права. Це дуже великий та ємкий труд. Важливим було саме обговорення тих чи інших проблем церковного життя, які велись буквально до моменту проголошення КПП УГКЦ. Безперечним є і той факт, що збірка дає певні вирішення, нормування, впорядковує певні сфери церковної діяльності, практичні речі: перелік обов'язкових свят, розуміння і конкретизація обов'язку святкового дня, обов'язок щоденної молитви часослова, процесуальні, адміністративні і судові дії, можливість приймати пожертви на Літургії Наперед Освячених Дарів, інші богослужіння, вік хресних батьків, можливість вінчання в піст, багато іншого. Слід віддати належне кропіткій праці членів Комісії різних періодів, зусиллям, наполегливості і посвяті цій справі. Як відзначив сам Голова Комісії: «Зрозуміло, що проголошені канони не становлять повного партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Це лише та його частина, яка безпосередньо стосується посилань Кодексу Канонів Східних Церков на можливість окремого, зумовленого традиціями чи обставинами регулювання певних питань організації церковного життя.[...] Беручи до уваги те, що законодавчі норми поширюються на всі єпархії Української Греко-Католицької Церкви і охоплюють всі ділянки життя і діяльності єпархій, можна

сподіватися, що в майбутньому українське партикулярне право може стати поважним збірником законів, який міг би нарахувати близько півтори тисячі канонів»⁷⁰.

Висновки

Партикулярне право становить один із виразів буття Церкви *sui iuris* та виражає її правову сутність. В прямому значенні — це збірка законів конкретної Східної Католицької Церкви, яка в своїй істоті формується на основі дисциплінарних джерел цієї еклезіальної спільноти, від початків її існування аж по сьогоднішній день. Джерела УГКЦ поділяються на «до» і «пост» берестейські, як також на внутрішньоцерковні і державно-світського характеру. Генеза і становлення окремої збірки партикулярного права нашої Церкви сягають ХХ століття, а безпосереднє затвердження і проголошення (входження в дію) — початку ХХІ ст. Вона була затверджена Синодом Єпископів УГКЦ в 2001 р., проголошена Верховним Архієпископом в грудні 2007, зобов'язує із 14.01.2008 р. Канони Партикулярного Права (КПП УГКЦ) — це збірка законів, яка стосується і зобов'язує лише її вірних, нормує внутрішнє життя та діяльність Церкви виключно в тих ділянках і питаннях, до врегулювання яких відсилає спільне право Східних Католицьких Церков (ККСЦ). Канони Партикулярного Права (КПП УГКЦ) вповні не виражають правову спадщину нашої Церкви (а лише якусь її частину); потребують подальших доповнень, опрацювання, однозначності рішень і вдосконалення, а також розширення і поглиблення.

¹ Див. Джероза Л., *Церковне право*, — Львів, 2001. — с. 57-58; Цыпин В., *Курс церковного права*. — Клин, 2002. — С. 3, 38-43.

² Пор. Eid E. *The Nature and Structure of the Oriental Code*, в: *The Code of Canons of the Oriental Churches. An Introduction*, ed. C. Gallagher. — Rome, 1991. — С. 27.

³ Пор. Dymyd M. *Wdrozenie Kodeksu Kanonow Kosciolow Wschodnich w Ukrainie i diasporze*, в: *Unitas in varietate*, Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej polaczonej z prezentacją polskiego wydania Kodeksu Kanonow Kosciolow Wschodnich. Lublin, KUL — 20 lutego 2002 r., pod red. L. Adamowicza. — Lublin 2003. — С. 75.

⁴ Див. Khortyk O. *Status prawny Kosciola Arcybiskupiego wiekszego*. — Lublin, 2006. — С. 114-115.

⁵ II Ватиканський Собор, Декрет про Східні Католицькі Церкви *Orientalium Ecclesiarum*, 21.11.1964 р., nr. 6, в: *Документи II Ватиканського Собору*. — Львів, 1996. Див. також на цю тему: Przekop E. *Kanoniczne aspekty dekretu Ecclesiarum Orientalium a biezaca reforma kanonicznego prawa wschodniego*, PK 20 (1977) nr 1-2, с. 297; Pujol C. *Decretum Concilii Vaticani II «Orientalium Ecclesiarum»*. *Textus et commentarium*. — Romae, 1970; Wojnar M. *Decree on the oriental catholic churches*, Jur 25 (1965), с. 175; Zuzek I. *The Ecclesiae sui iuris in the revision of Canon Law*, в: *Vatican II: Assessment and perspectives twenty-five years after (1962-1987)*, за ред. R. Latourelle. — New York, 1989. — С. 289.

⁶ Див. Khortyk O. *Kosciol sui iuris. Kwestie natury prawnej*, RNP 17 (2007), с. 178-179.

⁷ Пор. Valiyavilayil A. *The notion of sui iuris Church*, в: *The Code of Canons of the Eastern Churches*, під ред. J. Chiramel, K. Bharanikulangara. – Alwaye, 1992. – С. 83.

⁸ ККСЦ, кан. 1493 §2.

⁹ ККСЦ, кан. 1492.

¹⁰ А це Римський архієрей і Колегія Єпископів (Вселенський Собор); ККСЦ, кан. 43, 49.

¹¹ Див. Горбань Р., *Належність до Церкви sui iuris та її зміна згідно з чинним церковним законодавством*. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 32-35.

¹² Пор. *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, by K. Bharanikulangara, edited by J. Faris, F. Marini. – New York, 1996. – С. 1.

¹³ Див. *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, за ред. P. V. Pinto, D. Salachas, Libreria Editrice Vaticana, 2001, с. 1168.

¹⁴ Тут йдеться про «внутрішню» найвищу владу якоїсь Церкви, скажімо, такою для патріаршої Церкви буде Синод Єпископів із патріархом; для верховноархієпископської – Синод Єпископів із Верховним Архієпископом; для митрополічної Церкви *sui iuris* – Рада Ієрархів з митрополитом.

¹⁵ Див. *Путівник по східному кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, за ред. Дж. Недунґатта. – Львів, 2008. – С. 667.

¹⁶ ККСЦ, кан. 1502.

¹⁷ ККСЦ, кан. 6.

¹⁸ ККСЦ, кан. 1502 §2; кан. 4.

¹⁹ Див. Постіпіл В., *Східне католицьке церковне право*. – Львів, 2006. – С. 556, 559.

²⁰ Див. *Путівник по східному кодексу*, за ред. Дж. Недунґатта, с. 675.

²¹ На що звернула увагу і акцентувала папська Комісія до справ Ревізії та перегляду східного канонічного права, яка редагувала діючий східний кодекс, див. *Nuntia*, 3 (1976), с. 3. А також це ствердив Іван Павло II в своїй апостольській конституції *Sacri canones*, 18.10.1990, в: *Кодекс Канонів Східних Церков*. – Рим, 1993. – С. 10.

²² Пор. Brogi M. *Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, REDC 48 (1991), с. 541.

²³ Пор. Zuzek I. *Qualche nota circa lo «ius particulare» nel CCEO*, в: *Il diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, ed. K. Bharanikulangara, Citta del Vaticano, 1995, с. 42.

²⁴ Іван Павло II. Апостольська Конституція *Sacri canones*, 18.10.1990, в: *Кодекс Канонів Східних Церков*. Рим, 1993. – С. 12.

²⁵ ККСЦ, кан. 110 § 1. Детальніше про взаємодію Синоду Єпископів та Верховного Архієпископа див. Khortyk, *Status prawny Kosciola Arcybiskupiego Wlkszego*, с. 315-325.

²⁶ ККСЦ, кан. 112 § 1.

²⁷ ККСЦ, кан. 111 § 1.

²⁸ ККСЦ, кан. 111 § 3.

²⁹ Так твердять Й. Андрійшин та М. Димид. Див. Андрійшин Й. *Партикулярне право Церкви свого права: проблеми та перспективи для УГКЦ*, Богословія 67 (2003) кн. 3-4, с. 14.

³⁰ Див. ККСЦ, канн. 56; 78 §2; 182 §3; 1388.

³¹ ККСЦ, кан. 150 §2-3.

³² Думид, *Wdrozenie Kodeksu Kanonow Kosciolow Wschodnich w Ukrainie i diasporze*, в: *Unitas in varietate*, с. 77.

³³ Пор. Zuzek I. *Particular Law in the Code of Canons of the Eastern Churches*, в: *The Code of Canons of the Eastern Churches: A Study and Interpretation*, ed. J. Chiramel, K. Bharanikulangara, Alwaye 1992, с. 47.

³⁴ Див. на цю тему: Bharanikulangara K. *Ius Particulare Ecclesiae sui iuris. Problems and Prospects for the Syro-Malabar Church*, Romae, 1994; Koikakudy I. *The particular canonical institutions of the Syro-Malabar Church*, в: *Catholic Eastern Churches. Heritage and identity*. – Roma 1994. –

C. 296-307; Nedungatt G. *The Syro-Malabar Church under the new oriental Code*, в: *The Code of canons of the Eastern Churches*, за ред. J. Chiramel, K. Bharanikulangara, Alwaye, 1992, с. 276-300. Саме партикулярне право Сиро-Малабарської Церкви можна знайти в офіційному віснику цієї Церкви Synodal News, Vol. 11, No. 1, May 2003.

³⁵ Йдеться про те, що якщо немає формальної збірки партикулярного права, то слід застосовувати рішення та постанови ієрархії (Синодів, соборів, митрополитів) в тих чи інших питаннях церковного життя, пристосовуючи їх, звісно, до реалій та потреб сьогодення. Якщо існує потреба, їх можна модифікувати або ж, якщо не втратили дієвості та актуальності, застосовувати безпосередньо, зберігаючи та культивуєючи цим давні, старожитні практики нашої Церкви. Такі зміни чи модифікації може здійснювати виключно компетентна церковна законодавча влада. Проте не варто підходити до давніх рішень без здорової частки критичності, сліпо керуючись цими постановами, що доцільно – слід змінювати.

³⁶ Див. Мудрий С. *Юридично-канонічний аспект (Ідентичності УГКЦ)*, в: *В пошуках ідентичності. Документи Східних католицьких Церков*. – Львів, 2000. – С. 49-90; Каськів О. *Історично-юридичний розвиток партикулярного права УГКЦ у світлі Кодексу Канонів для Східних Церков*. – Рим, 2000.

³⁷ Див. Лотоцький, *Українські джерела церковного права*, Варшава 1931.

³⁸ Holoweckij P. D. *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1932.

³⁹ Там само, с. 4.

⁴⁰ *Monumenta Ucrainae historica*, col. A. Septyckij, ed. J. Sli pyj, vol. I-XIV, Romae, 1964-1977.

⁴¹ Див. *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, ed. A. Welykij, vol. I-II, Romae, 1953; Патріло І. *Джерела і бібліографія історії Української Церкви*. – Рим, 1975; *Iuris Ecclesiastici Graecorum. Historia et monumenta*, t. I-II, за ред. I. Pitra. – Romae, 1868; Salachas D. *Il diritto Canonico delle Chiese Orientali nel primo millennio*. – Roma, 1997.

⁴² Мудрий, *Юридично-канонічний аспект*, с. 89-90.

⁴³ Димид М. *План діяльності Інституту Церковного Права 2003-2005 рр.*, на Інтернет-сторінках http://icl.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=30.

⁴⁴ Це стверджували самі члени Комісії різних періодів у своїх публікаціях: Андрійшин, *Партикулярне право Церкви свого права: проблеми та перспективи для УГКЦ*, с. 20; Душуд, *Wdrozenie Kodeksu Kanonow Kosciolow Wschodnich w Ukrainie i diasporze*, в: *Unitas in varietate*, с. 78; Мудрий, *Партикулярне право Церкви свого права. Проблеми і перспективи УГКЦ*, в: *Канони партикулярного права УГКЦ*. – Львів, 2001. – С. 6.

⁴⁵ *Комунікат про IV Синод Ієрархії УГКЦ*, газ. «Церква і життя» за 3 листопада 1985 р., № 44 (777), с. 1.

⁴⁶ На той час Верховний Архієпископ Йосиф Сліпий не відзначався добрим здоров'ям і не міг вже брати активної участі в діяльності Синоду, як у попередні роки. Також у зв'язку із деякими радикальними рішеннями ієрархії нашої Церкви Апостольська Столиця заборонила проголошення будь-яких рішень Синоду Єпископів без попереднього їх узгодження та апробати з боку Римського Архієрея. З цих причин всі Синоди Ієрархії УГКЦ впродовж 1980-х років скликалися виключно Римським Архієреєм та зазвичай мали характер надзвичайних. Можливо, з огляду на ці фактори рішення Синоду Єпископів цього періоду ніколи не були опубліковані та проголошені. Раніше усі постанови публікувались і проголошувались через офіційний вісник УГКЦ – Благівісник Верховного Архієпископа. Натомість у виданнях за згаданий попередньо період знаходяться виключно інформації та деякі матеріали (звернення, промови, листи) із цих сесій Синоду. Про самі рішення ніде не згадується, хіба що побіжно і дуже загально в різних неофіційних публікаціях. Зокрема про проблему непублікування рішень див. *До питання Синодів Української Католицької Церкви*, Патріархат 2 (1986) р. 19, с. 24-25.

⁴⁷ Див. *Тимчасові напрямні, за якими працює Комісія українського партикулярного права*, Стемфорд, 25-26.11.1986; *Протокол засідання Комісії українського партикулярного права*, 28.11.1986 р.; зберігаються в архіві Інституту Церковного Права, Львів. В першому документі згадується: «Тому, що будуче загальне право для Східних Церков матиме відклики до партикулярного права поодиноких Східних Церков Синод української католицької ієрархії з 1983 року рішив створити Комісію українського партикулярного права. В 1985 році членами Комісії вибрано...», щоправда документ без підпису, а лише із місцем та датою (Стемфорд, 25-26.11.1986). Однак в другому документі (*Протокол*) першого засідання Комісії записано: «...Кир Єронім, голова Комісії, привітав присутніх і подав історію/Тезау створення окремої Комісії канонічного права при синодові українських владик та про потребу мати постійну комісію українського партикулярного права». Звідси випливає, що *Тимчасові напрямні* – це документ, підготовлений та представлений головою Комісії українського партикулярного права вл. Є. Химієм.

⁴⁸ Див. Paska W. *Sources of the Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States*. – Washington 1975.

⁴⁹ Владика С. Мудрий, надаючи консультації автору цієї статті, стверджує, що така Комісія була сформована ієрархією УГКЦ ще в 1958-59 рр., на Єпископських Конференціях. Робочу групу з питань партикулярного права УГКЦ курував митр. М. Германюк, а згодом очолював Є. Химій, який найбільше діяв і працював над зібранням і опрацюванням партикулярного права УГКЦ. Саме останньому вдалося значно просунути у реалізації цього проекту ієрархії УГКЦ. Завданням групи було зібрання і приготування матеріалів для майбутніх праць Комісії Партикулярного Права УГКЦ. Рішення та зміст засідань Конференцій Єпископів нашої Церкви не мали законодавчого характеру та не публікувались, з огляду на обставини.

⁵⁰ Див. Андрійшин, *Партикулярне право Церкви свого права: проблеми та перспективи для УГКЦ*, с. 20-21; Мудрий, *Партикулярне право Церкви свого права*, с. 6-8; Каськів, *Розвиток партикулярного права УГКЦ 1596-2006 рр.*, НВІФТА 1 (2007), с. 17-18.

⁵¹ Див. *Партикулярне право може стати кроком до визнання патріархату*, інтерв'ю Н. Пастернак з Й. Андрійшином, Патріархат 2 (2001) ч. 362, с. 17-19.

⁵² Див. Рішення і постанови Надзвичайного Синоду Єпископів УГКЦ, Ватикан, 3-10.02.1991 р., п. 12; Рішення і постанови Синоду Єпископів, Львів, 16-31.05.1992 р., п. 24; Рим, 16-25.11.1995 р. п. 1. і 10; Львів, 14-21.10.1996 р., п. 54; Крехів-Львів, 14-20.09.1997 р., п. 2.4., в: *Рішення і Постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989-1997 рр.*, Львів 1998, с. 14, 21, 25, 27, 35, 45. Теж: *Постанови та рішення Синоду Єпископів УГКЦ*, Львів-Крехів, 01-10.09.1998 р., п. 31; Львів-Крехів, 01-08.09.1999 р., п. 9, БВА УГКЦ 1 (2001), с. 86, 89.

⁵³ Див. Khortyk, *Status prawny Kościoła Arcybiskupiego większego*, с. 374-377.

⁵⁴ *Постанови Синоду Єпископів УГКЦ*, Філадельфія–Дойластан–Вашингтон, 27.09-06.10.2007 р., п. 11-14, БВА УГКЦ 7 (2007), с. 86.

⁵⁵ *Постанови Синоду Єпископів УГКЦ*, Бучач, 16-21.07.2000 р., п. 3; Львів, 01-05.07.2001 р., п. 2: «Затвердити канони 1-146 Партикулярного права УГКЦ», БВА УГКЦ 1 (2001), с. 90, 101.

⁵⁶ *Постанови Синоду Єпископів УГКЦ*, Київ, 07-12.07.2002 р., п. 8, БВА УГКЦ 2 (2002), с. 114.

⁵⁷ *Постанови Синоду Єпископів УГКЦ*, 27.09-06.10.2007 р., п. 9, БВА УГКЦ 7 (2007), с. 86.

⁵⁸ Бл. Любомир Гузар, *Декрет*, за вихідним номером Р-07/529, від 12.12.2007, ВКГ ВА 4 (2007), с. 52.

⁵⁹ Так, як це було у випадку, скажімо, Сиро-Малабарської Церкви Індії, коли у 2003 р. було проголошено її партикулярне право, то на офіційному сайті опублікували і сам текст, а додатковим сигналізуванням та заохоченням ознайомитись. Щоправда, згодом, десь через 2-3 роки, коли цілком змінювали офіційну веб-сторінку, його знято із сайту. Проте довгий час текст можна було переглянути, скачати на власний комп'ютер.

⁶⁰ КПП УГКЦ на сайті архієпархії Вінніпеґу: www.archeparchy.ca/documents/Particular_Law_Canons_Ukr.pdf; проекти на http://icl.org.ua/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=13&id=37&Itemid=67, проте один із них недоступний через якісь технічні негаразди.

⁶¹ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ, Київ, 07-12.07.2002 р., п. 9, БВА УГКЦ 2 (2002), с. 114.

⁶² Див. *Канони партикулярного права УГКЦ*, БВА УГКЦ 1 (2001), с. 104-130.

⁶³ Пор. Мудрий, *Партикулярне право Церкви свого права*, с. 8.

⁶⁴ Ці твердження і підхід відображають виключно точку зору, позицію і переконання автора цієї статті. Здійснені з метою звернути увагу на необхідність доопрацювань, доповнень, змін.

⁶⁵ Певні регуляції в цій та інших матеріях подає *Статут Синоду Єпископів УГКЦ*, прийнятий і затверджений на Синоді Єпископів в 1995 р. (Див. *Рішення і постанови Синоду Єпископів УГКЦ 1989-1997 рр.*, Львів 1998, с. 51-67). Багато норм, записаних у цьому Статуті було майже дослівно або частково прийнято до норм КПП, які трактують про Синод Єпископів УГКЦ.

⁶⁶ Детальніше про цю проблему див. Хортик О. *Обов'язок молитви часослова в практиці Східної Церкви*, НВІФТА 2 (2009), с. 42-43.

⁶⁷ При перекладі ККСЦ на українську мову фахівці натрапили на проблему відсутності еквівалентної професійної української канонічної термінології. Ця проблема залишилась і досі. З огляду на це немає однозначності і послідовності застосування тих чи інших канонічних термінів у житті УГКЦ. Однак Комісія могла б виправити цю ситуацію, уводячи однозначну, послідовну, відповідну українську канонічну термінологію. Поки ж немає такого, слід хоча б послідовно застосовувати відповідні терміни українського перекладу ККСЦ з метою уникнення непорозумінь. Стосовно ж пропозиції еквівалента латинському *valide*, то найбільш відповідним йому буде українське «правосильний».

⁶⁸ Див. на цю тему Хортик, *Гитання способу дотримання посту в УГКЦ*, Метрон 4 (2006), с. 169-177.

⁶⁹ Більш детальні описи і норми Східних Католицьких Церков див. монографію Glowacki M. *Wybor patriarchow w Kosciolach Katolickich Wschodnich w swietle obowiazujacego prawodawstwa*, Lublin 1971 (mszp.). Про опис процедури виборів в мелхітській Церкві див. Macej J. *Le patriarcat Ukrainien. Vers la perfection de l'etat juridique actuel.* – Romae, 1971. – С. 171. Про вибори патріархів в І тисячолітті: Przekop E. *Wybor wschodnich patriarchow w I tysiacleciu Kosciola*, SW 10 (1973), с. 263-279.

⁷⁰ Мудрий, *Партикулярне право Церкви свого права*, с. 8.

Перелік умовних скорочень

БВА УГКЦ – Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви

ВКГ ВА – Вісник Києво-Галицького Верховного Архієпископства

ККСЦ – Кодекс Канонів Східних Церков

КПП – Канони Партикулярного Права

НВІФТА – Науковий Вісник Івано-Франківської Теологічної Академії,

часопис

Jur – The Jurist, часопис

PK – Prawo Kanoniczne, часопис

REDC – Revista Espanola de Derecho Canonico, часопис

RNP – Roczniki Nauk Prawnych, часопис

SW – Studia Warminskie, часопис.

Список використаних джерел

1. БВА УГКЦ 1 (2001).
2. 2 (2002).
3. 7 (2007).
4. Гузар Л. Декрет за вихідним номером Р-07/529 від 12.12.2007, Вісник Києво-Галицького верховного архієпископства 4 (2007), с. 52.
5. Канони партикулярного права УГКЦ, БВА УГКЦ 1 (2001), с. 104-130.
6. Кодекс Канонів Східних Церков. – Рим, 1993.
7. Рішення і Постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989-1997 рр. – Львів, 1998.
8. Андрійшин Й. Партикулярне право Церкви свого права: проблеми та перспективи для УГКЦ, Богословія 67 (2003) кн. 3-4, с. 9-23.
9. Горбань Р. Належність до Церкви *sui iuris* та її зміна згідно з чинним церковним законодавством. – Івано-Франківськ, 2007.
10. Джероза Л. Церковне право. – Львів, 2001.
11. Димид М. План діяльності Інституту Церковного Права 2003-2005 рр., на Інтернет-сторінках http://icl.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=30.
12. До питання Синодів Української Католицької Церкви, Патріархат 2 (1986) р. 19, с. 24-25.
13. Документи II Ватиканського Собору. – Львів, 1996.
14. Іван Павло II, Апостольська Конституція *Sacri canones*, 18.10.1990, в: Кодекс Канонів Східних Церков. – Рим, 1993. – С. 9-17.
15. Каськів О. Розвиток партикулярного права УГКЦ 1596-2006 рр., НВІФТА 1 (2007), с. 10-20.
16. Комунікат про IV Синод Ієрархії УКЦ, газ. «Церква і життя» за 3 листопада 1985 р., № 44 (777), с. 1.
17. Мудрий С., Юридично-канонічний аспект (Ідентичності УГКЦ), в: В пошуках ідентичності. Документи Східних католицьких Церков, Львів 2000, с. 49-90.
18. Мудрий С. Партикулярне право Церкви свого права. Проблеми і перспективи УГКЦ, в: Канони партикулярного права УГКЦ. – Львів, 2001. – С. 2-8.
19. Партикулярне право може стати кроком до визнання патріархату, інтерв'ю Н. Пастернак з Й. Андрійшином, Патріархат 2 (2001) ч. 362, с. 17-19.
20. Постпішл В. Східне католицьке церковне право. – Львів, 2006.
21. Путівник по східному кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков, за ред. Дж. Недунґатта. – Львів, 2008.

22. Хортік О. *Обов'язок молитви часослова в практиці Східної Церкви*, НВІФТА 2 (2009), с. 34-49.
23. Хортік О. *Питання способу дотримання посту в УГКЦ*, Метрон 4 (2006), с. 169-177.
24. Цьпин В. *Курс церковного права*. – Клин, 2002.
25. Brogi M. *Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, REDC 48 (1991), с. 517-544.
26. *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, за ред. P. V. Pinto, D. Salachas, Libreria Editrice Vaticana, 2001.
27. Dymyd M. *Wdrożenie Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich w Ukrainie i diasporze*, в: *Unitas in varietate*, Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej połączonej z prezentacją polskiego wydania Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, Lublin, KUL – 20 lutego 2002 r., pod red. L. Adamowicza. – Lublin, 2003. – С. 72-78.
28. Eid E. *The Nature and Structure of the Oriental Code*, в: *The Code of Canons of the Oriental Churches. An Introduction*, ed. C. Gallagher. – Rome, 1991. – С. 25-39.
29. Holoweckij P. D. *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1932.
30. Khortyk O. *Kościół sui iuris. Kwestie natury prawnej*, RNP 17 (2007), с. 167-186.
31. Khortyk O. *Status prawny Kościoła Arcybiskupiego większego*. – Lublin, 2006.
32. *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, by K. Bharanikulangara, edited by J. Faris, F. Marini. – New York, 1996.
33. Valiyavilayil A. *The notion of sui iuris Church*, в: *The Code of Canons of the Eastern Churches*, за ред. J. Chiramel, K. Bharanikulangara. – Alwaye, 1992. – С. 57-90.
34. Žužek I. *Particular Law in the Code of Canons of the Eastern Churches*, в: *The Code of Canons of the Eastern Churches: A Study and Interpretation*, ed. J. Chiramel, K. Bharanikulangara. – Alwaye, 1992. – С. 39-56.
35. Žužek I. *Qualche nota circa lo «ius particolare» nel CCEO*, в: *Il diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, ed. K. Bharanikulangara, Citta del. – Vaticano, 1995. – С. 34-48.

Рукопис наукової статті надійшов до редакції «Доброго Пастиря» 29.11.2009 р.